

Kundun

Kundun är en hyllning till ett folk som utövat icke-våldsprincipen i över tusen år och som nu kämpar för sin kultur och religion mot en aggressiv stormakt. Filmen ger en viss inblick i buddhismens filosofi utan att ge alla svar. Snarare kan det väcka ett intresse att söka mer information för den som är nyfiken.

**Åldersrekommendation:
Åk 9 - gymnasiet**

En filmhandledning av
LOUISE LAGERSTRÖM

Inledning

Kundun är en biografi över Tibets andlige ledare den fjortonde Dalai Lama, från den dag han upptäcks som reinkarnationen av den trettonde Dalai Lama, till den dag han tvingas lämna sitt land på grund av den kinesiska ockupationen.

Tibets historia fram till Kunduns början 1937

Den första tibetanska statsbildningen skedde 127 f kr men hela landet enades först under 700-talet e kr och blev under samma period också buddhistiskt. Under de tre århundraden som följde var Tibet ett av de mäktigaste rikena i Asien.

Relationerna med den likaledes mäktige grannen Kina har sedan Tibets bildande präglats av riklig handel och samexistens men också av krig och territoriella dispyter. Ett fredstraktat som tecknades under 800-talet slog t ex fast att "kineserna skall leva lyckliga i Kina och tibetanerna lyckliga i Tibet".

Tibet har sedan bildandet varit en suverän stat förutom då man under två kortare perioder under 1100-talet och 1700-talet var ockuperade av Kina.

Från 1500-talet till 1959 har Tibet haft en rad andliga ledare med mer eller mindre politisk makt. De kallas för Dalai Lama och tibetanerna anser att varje ny sådan ledare är en reinkarnation av den föregående och ursprungligen reinkarnationen av Tibets "upplyste" skyddspatron bodhisattva Chenresi.

Dalai betyder "ocean" och i religi-

Martin Scorseses "Kundun" är ett spännande möte med en annan kultur och religion och en i långa stycken mycket vackert fotograferad film.

ös mening "oändlig vishet". Lama betyder ordagrant "den överlägsne" i religiös mening "andlig lärare". Filmens Dalai Lama är den fjortonde i ordningen. Han kallas i filmen för "Kundun", ett smeknamn med innebörden den heliges närvaro.

Filmens handling

Kundun tar sin början i Tibet 1937. Några munkar utsända av Tibets regent Reting Rinpoche är på jakt efter en efterträdare till den trettonde Dalai Laman. I den avlägsna provin- sen Amdo blir de övertygade om att de funnit den mänskliga reinkarnationen av "medkänslans" buddha i den tvååriga bondpojken Llamu. Han får genomgå och klarar det rituella prov som bevisar att han är den riktige Dalai Lama.

När han två år senare förs till huvudstaden Lhasa där han invigs och fostras i de ansvarsfulla uppgifter som hör till hans liv som religiös och andlig ledare förändras hans liv totalt. Den lille pojken både skräms och fascinerar av det isolerade livet i det heliga palatset Potala.

Redan som femtonåring måste han ta politiskt ansvar och bli regent då den nybildade kinesiska kommunistregimen invaderar östra Tibet 1949

Kundun avslår Kinas "fredsförslag

"och flyr med delar av sin ministär till ett kloster nära den indiska gränsen.

Kineserna lyckades dock förmå den kvarvarande regeringen i Lhasa att underteckna fördraget, det s k 7-punkts avtalet i Dalai Lamas namn. Något han själv får reda på genom radion. I och med det accepterar Tibet att vara en del av Kina men tillåts sköta landets inre affärer. Kina skall å sin sida sköta alla Tibets relationer med omvärlden när det gäller handel, utrikespolitik och försvar.

Ett orakel varnar för Kinas avsikter, liksom Dalai Lamas föregångare i ett brev. Kundun känner sig maktlös och ber omvärlden om hjälp. Han skriver bland annat till USA:s president.

Under femtiotalet hårdnar den kinesiska aggressionen i Tibet och man bryter upprepade gånger mot avtalet. 1951 marscherar kinesiska trupper in i huvudstaden Lhasa och man flyttar också stora mängder kineser in i Tibet för att kunna skapa en kinesisk majoritet och i omvärldens ögon legitimera ockupationen. Dalai Lama som tror på icke-våld vill in det längsta stanna hos sitt folk. Han åker själv till Peking för att tala med Mao vilket inte har någon större effekt.

Parallellt med detta ökar också

den nationella oppositionen mot kineserna och motståndet tar sig uttryck både i fredliga demonstrationer och bildandet av gerillagrupper uppe i de otillgängliga bergen. Utvecklingen når en klimax i mars 1959 när kinesiska trupper står beredda att bomba Dalai Lamas palats i Lhasa samtidigt som 300 000 tibetaner formar en mänsklig mur runt palatset. Det är uppenbart att man vill röja Dalai Lama ur vägen. Man lejer till och med hans bror för att mörda honom. När kineserna till sist avlossar de första granaterna bestämmer sig Dalai Lama för att fly. I skydd av mörkret och förklädd till soldat anträder han med sin regering den långa flykten mot Indien. I filmens slut ser vi Kundun titta i sin kikare, långt bort ser han sitt Tibet dit han än i denna dag inte kunnat återvända.

Tibets historia efter 1959

Några dagar efter Dalai Lamas flykt bryter ett formligt blodbad ut i Lhasa och dess omgivningar och totalt dödas mer än 86.000 tibetaner under revolten.

Efter 1959 har Kina genomfört ett systematiskt nedbrytande av Tibet som kultur och av tibetanerna som folk. Kina använder landet för att lagra kärnavfall och för provsprängningar. Hundratusentals människor har direkt eller indirekt dött av den kinesiska politiken. Över 6000 kloster, tempel och andra kulturella minnesmärken har förstörts.

Än idag, nära femtio år sedan landet ockuperades, kämpar Dalai Lama och åtskilliga exiltibetaner för självständighet för Tibet. Många oroar sig för en splittring inom gruppen och för att Dalai Lama, som blir allt äldre, snart inte skall orka vara den enande kraften och ledaren.

Pojke eller gud

Kundun handlar om ett barn ur barnets synvinkel, ett barn som tidigt får ta ett orimligt stort ansvar. Han tvingas fatta svåra beslut och bemöts annorlunda av omgivningen. Redan innan Llammo "upptäcks" beskrivs han som en bestämd liten pojke, som om han redan visste hur speciell han var. Han är sin familjs lille kejsare. Hans mor berättar tidigt för honom om händelserna kring hans födelse och om ödet att han en dag skall vägleda en gammal fredsälskande civilisation.

När han utsetts till Dalai Lama blir han varse sin unika ställning, en

insikt som han ibland verkar finna sig väl tillrätta i, ibland skräms av. Han är ena stunden en busig, provocerande pojke som bryter regler (i en scen äter han ägg och fläsk) för att i nästa stund exakt veta vad som krävs av honom.

Vid invigningsritualer uppträder han helt införstått och vuxet medan han i andra scener springer runt och leker. Vid en gemensam meditation är han mer intresserad av en rätta som dricker vatten vid altaret än av själva riten. När hans skiljs från föräldrarna ifrågasätter han det inte, även om han senare gråter av hemlängtan och efter sin mor. När Kina börjar göra anspråk på Tibet och han uppmanas ta ansvar för landet säger han att han ju bara är en pojke.

Ofta ser vi händelser ur hans perspektiv. Det vill säga kameran intar en låg position som skulle kunna vara ur hans synvinkel. Samtidigt "betraktar" filmen honom som något övermänskligt och oåtkomligt. Scenen där munkarna "testar" om han är den riktige Dalai Lama mystifierar den lilla pojken som om han vore något utomjordiskt.

★ *Diskutera scener där Llammo uppenbart är ett vanligt barn kontra de där han uppträder som en helig person. Hur kan ett barn hantera en sådan omställning? Senare i filmen drömmer Kundun att någon frågar om han har förlorat sin barndom. Har han det?*

Munkarna och Kunduns blivande rådgivare som blir hans nya familj tycks ha en kluven inställning till honom. Dels är han en liten rädd pojke som behöver sina föräldrar, dels är han den heliga inkarnationen av ett urgamalt ämbete. Diskutera vidare hur relationen beskrivs från munkarnas synvinkel.

Kundun lever ett väldigt isolerat liv i palatset och skulle lätt ha kunnat vara helt ovetande om vad som händer i resten av världen. Men han är nyfiken. I en scen ser vi honom titta i en kartbok och fråga var Polen ligger (det andra världskriget har just börjat). Han försöker lära sig köra bil. Han tittar på filmer, både komiska och allvarliga dokumentärer. Framförallt har han kontakt med omvärlden genom sin kikare som tillåter honom att se ut utan att själv synas. Han blir som en allvetare som betraktar sin omgivning men som samtidigt lever vid sidan av den.

Att Kundun har gåvor utöver det

vanliga förstår vi av de inre syner han har. Ibland är de förebådande som i slutet då han ser hur de som hjälper honom att fly snart skall vara döda. Innan en resa skall företas söker han i sitt inre och säger: "I see a safe journey. I see a safe return"

★ *Finns det andra företeelser i filmen som talar för att han försöker leva ett "vanligt" liv. Tviular han någon gång på sin "helighet".*

Kundun, en film berättad med symbolik

Trots att *Kundun* skildrar en väldigt våldsam period i Tibets historia har regissören valt att inte frossa i blodigheter. Istället beskrivs dessa skeenden i symboliska bilder. I en bild ser vi blod pulsera ut i den fiskdammen som vi tidigare sett Kundun leka vid. En av filmens mest minnesvärda scener är när Dalai Lama befinner sig i mitten av ett mänskligt hav av mördade munkar.

En otäck men djupt symbolisk scen är när Kunduns far begravs. I filmen får vi kinesernas "7-punkts fördrag" uppläst till bilderna av hur hans faders kropp rituellt styckas och läggs ut till gamarna.

★ *Fundera kring varför ett sådant sätt att berätta ibland kan vara mer effektivt än om man visar exakt vad som händer.*

Finns det flera ställen i filmen där regissören försöker få åskådaren att tänka i en viss riktning genom metaforer och bilder.

Buddhismen, en bakgrund

För att förstå *Kundun* är det viktigt att känna till något om buddhismens grunder. Dels är många av buddhismens tänkesätt grunden för Kunduns handlande, dels har de en stor betydelse för samhällslivet i Tibet före ockupationen.

Buddhismen är en av de stora världsreligionerna men avviker från de övriga eftersom den inte förespråkar tillbedjan av någon gudom (däremot erkänner den existensen av gudar). I detta avseende kan man se buddhismen som ett mellanting mellan en religion och en filosofi.

Namnet på religionen kommer från hederstiteln "buddha", en helig person som nått en fullständig upplysning. Den historiskt belagde Buddha som av traditionen räknas som grundaren var en indisk prins, Siddharta Gautama. Buddhas tankegångar finns samlade i bl a skriftsamlingen *Kajur* som är den viktigas-

Den nye Dalai Lama förs i procession till templet i Lhasa under munkarnas överinseende.

re skriftliga urkunden hos den tibetanska buddhismen.

Historiker tvistar om den exakta tiden för Siddharts levnad men man anser att han bör ha verkat som tidigast ca: 500 f kr men inte senare än 350 f kr. Buddhismen är därmed äldre än både kristendomen och islam.

Kärnan i det buddhistiska tänkandet kan sammanfattas i *de fyra ädla sanningarna*. Så här beskriver en svensk buddhist, Priyadarsin dem och grundtankarna i den buddhistiska världsåskådningen:

★ Tillvaron innefattar otillfredsställelse

★ Otillfredsställelsens ursprung är själviska begär

★ Det finns ett slut på otillfredsställelsen: insikten hur saker verkligen är, när den insikten genomsväras ens väsen anses man vara *upplöst* och har nått *nirvana* (otillfredsställelse och själviska begär kan inte uppstå)

★ Det finns en väg som leder till nirvana, *den ädla åttafaldiga vägen*.

Man menar att människan kan förändras och röra sig från ett splittrat och förvirrat tillstånd till ett klarsynt och fulländat tillstånd och att individen själv påverkar sin framtid genom sina handlingar. Förhållandet mellan handlingar

och dess verkninga kallas *karma* och karma styr vad man återföds som.

Det yttersta målet för en buddhist är att inse att allting är i ständig förändring och existerar som en del i en helhet (allt är sammanlänkat). Först då blir man fri från de själviska begären och således också otillfredsställelsen. Förutsättningen för att nå insikt är att man tar ansvar för sina handlingar och utvecklar positiva sinnessällstånd. För detta finns riktlinjer som bland annat omnämns i den *ädla åttafaldiga vägen*.

1. Rätt åskådning – förståelse av de fyra ädla sanningarna
2. Rätt sinnelag – att omvandla girighet och hat till generositet och medkänsla.
3. Rätt tal – att undvika lögn, förtal, och meningslöst prat.
4. Rätt handlande – att leva kärleksfullt och generöst, vara givmild och förnöjsam, uppriktig och uppmärksam.
5. Rätt livsuppehälle – att ha en försörjning där man inte skadar eller utnyttjar andra levande varelser.
6. Rätt strävan – att i så hög grad som möjligt leva i vaksamhet, att ge akt på sig själv fysiskt och själsligt.
7. Rätt vaksamhet – att utveckla insikten om sig själv och sitt inre

vilket till stor del sker genom olika meditationstekniker.

8. Rätt försjunkande – att tömma medvetande för att kunna fylla det med insikten om alltings obeständighet, och utvecklande av samhörighetskänslor

De två sista punkterna är en central del i den buddhistiska livsföringen och meditationstekniker är en viktig del för att nå de insikter som krävs för att bli upplöst.

När buddhismen spreds över Asien tog den sig också olika uttryck och den tämligen liberala form den fick i Tibet kallas för lamaism eller den tantriska buddhismen. Den lägger tonvikt vid den praktiska utövningen och sinnevärldens betydelse. Den egna erfarenheten kan väcka insikt. Dock är de ovannämnda grundtankarna gemensamma för alla former av buddhism.

Två ideologier Buddhism-Kommunism

Kundun skildrar en ideologisk och politisk konflikt mellan Kina och Tibet. Det kommunistiska Kina med sitt konformistiska tänkande ställs mot det tibetanska folkets och buddhismens mer individualistiska filosofi.

När kineserna tågar in är de uniformsklädda, de bär svarta solglasögon som om de inte vill se

och de marscherar till propagandistisk musik.

De är respektlösa i sitt uppträdande mot tibetanerna även om de inte är våldsamma. Men i sann buddhistisk anda är det medkänsla som råder och Kundun som är här för att älska allt och alla, ser först inte kineserna för hur de verkligen betar sig. I en dröm kommer de olika kinesiska militärerna till tals och förklarar situationen ur sitt perspektiv. När Kundun möter Kinas ledare verkar det först finnas en ömsesidig respekt men när Mao deklarerar att religion är ett gift och att Kina vill hjälpa till att "avgifta" Tibet verkar Dalai Lama uppgiven.

★ *Hur beskrivs tibetanerna kontra kineserna till sätt och utseende? Vad i religionen är det som skrämmer Mao? Vad menar han med att religionen är ett "gift"?*

Ikke-våldsprincipen

Dalai Lama har sagt; "Bibehållandet av sinneslugn, ett meditativt stabilt sinnelag och vishet, är som vapen. Vishet är som kulan eller ammunitionen, och det lugna sinnet är som skjutvapnet".

Hos tibetanerna har detta sedan tusen år varit ett självklart sätt att leva.

Ikkevåldsprincipen har utövats av stora män som Mahatma Ghandi och Martin Luther King, och Dalai Lama som förespråkar tolerans förärades 1989 med Nobels fredspris för sin kamp. I en symbolisk scen ser vi Kundun skilja två stridande skalbaggar åt. Visserligen leker han i en scen med teinsoldater och munkarna har till viss del tillgång till vapen. Men en av Kunduns närmaste säger också att "icke-våld innebär samarbete när det går och motstånd när det är tvungnet".

I filmen är icke-våld, tillsammans med civil olydnad, det enda vapen som finns att sätta emot supermakten Kina.

★ *Fungerar principen? Varför är det så provocerande med icke-våld. Hur kan de som har vapen bli skrämde av obehäpnade munkar? Även om man inte får igenom sina mål med icke-våld, kan det vara värt det ändå? Vad vinner man?*

Västerländskt intresse för buddhismen

På senare tid har ett starkt intresse i västvärlden för österländska religioner och filosofier vaknat till liv. Kundun strör visdomsord omkring

sig som i sin tur oftast är gamla buddhistiska talesätt eller citat av Buddha. Oftast är det förnuftiga självklarheter som vi själva glömt bort att tänka på.

★ *Fundera kring varför intresset ökar nu i vår tid och i vårt västerländska samhälle?*

Musiken i filmen, bland annat munkarnas strupsång och hornbläsandet, skapar en speciell atmosfär som införlivar åskådaren i en känsla av att befinna sig i ett buddhistiskt kloster. Musiken andas av ett annat och mer rofyllt tempo i livet. Det råder ett slags tålmod hos dessa munkar som i Kundun manifesteras i konstverk tillverkade i sand (mandala). Skapandet och förstörandet av dessa symboliserar livet och alltings förgänglighet.

★ *Vad hos österländska religioner, t ex buddismen och deras olika andliga och konstnärliga uttryck, är det som attraherar oss? Finns där något som vår egen religion (eller avsaknad av religion) saknar?*

Filmens tillkomst:

När regissören Martin Scorsese skulle göra Kundun sågs det inte med blida ögon av den kinesiska regeringen eftersom filmen så starkt tar ställning för Dalai Lama och Tibet. Kineserna svartlistade projektet och hotade Disneykoncernen, som delvis finansierat filmen, med att de inte skulle få bygga en nöjespark i Shanghai om Kundun producerades. Henry Kissinger anlätades till och med som konsult för att lugna kineserna.

Att spela in filmen i Tibet var alltså uteslutet liksom planerna på att göra det i Indien. Inspelningarna kom till slut att hamna i Quarzazate, en liten stad i Marocko. Landskapet där påminner om det centrala Tibet och man rekonstruerade delar av Potalapalatset i Lhasa samt det hus i Amdo där Dalai Lama föddes. Himnailayas berg, vissa byggnader och naturfenomen har dataanimerats in i bilderna.

Alla roller spelas av exiltibetaner och i rollen som Kunduns mor ser vi Dalai Lamas riktiga systerdotter Tencho Gyalpo. Kundun bygger på hans självbiografi *My Land and My People* och manusförfattaren Melissa Mathison har under skrivandets gång haft kontakt med Dalai Lama som har fått ge synpunkter på händelserna i syfte att öka autenticiteten.

Läs vidare:

Dalai Lama och den buddhistiska vägen. av Anna C Bornstein
ISBN: 91-514-0224-2

Den tibetanska livs- och dödsboken av Rinpoche Sogyal
ISBN: 91-7344-939-3

Eri i exilen: en självbiografi av Dalai Lama XIV
ISBN: 91-46-16082-5

Västerländska buddhistordens vänner
Här hittar du mer information om buddhismen; Södermannag. 58, 116 65 Stockholm Tel: 08-641 88 49

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

USA 1997

Regi: Martin Scorsese

Manus: Melissa Mathison

Foto: Roger Deakins

Klippning: Thelma Schoonmaker

Musik: Philip Glass

Scenografi: Francesca Lo Schiavo

Kostym: Dante Ferretti

I ROLLERNA:

Dalai Lama (som vuxen) – Tenzin Thuthob Tsarong

Dalai Lama (12 år) – Gyurme Tethong

Dalai Lama (5 år) – Tulku Jammyang Kunga Tenzin

Dalai Lamas mor – Tencho Gyalpo

Dalai Lamas far – Tsewang Migyur Khangsar

Takster – Tenzin Lodoe

Reting Rinpoche – Sonam Phuntsok

Lord Chamberlain – Gyatso Lukhang

Mao Ze Dong – Robert Lin

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 123 minuter

Bildformat: Cinemascope

Ljud: SDDS/Dolby digital

Censur: 11 år

Översättning: Marianne Marty

Svensk Premiär: 10.4.1998

DISTRIBUTION:

Triangelfilm/Kedjan

Box 285, 201 22 Malmö

Tel 040-23 57 16, Fax 040-12 90 99